

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟ ΚΑΛΟ ΟΣΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΕΞΙΣΟΥ ΕΝΑΥΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ!

ΦΟΙΤΗΤΕΣ Κ' ΟΙ ΔΥΟ, ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '80 γυρνάγαμε τὰ παλαιοβιβλιοπωλεῖα, ἐδῶ καὶ στὸ ἐξωτερικό, καὶ ξετρυπώναμε δυσεύρετες ἐκδόσεις πάμφθινα, ποὺ τὶς πουλούσαμε κατόπιν σ' ἄλλα βιβλιοπωλεῖα μὲ πιο «ἐξειδικευμένη» πελατεία καὶ πιο «ἄλμυρά» συνεπῶς τιμολόγια, ἢ κι ἀπευθεῖας σέ «ἔχοντες» συλλέκτες, ἐξασφαλίζοντας χαρτζιλίκι, ποὺ ξωδευόταν ἄμεσα γιὰ βιβλία δικὰ μας ἢ γιὰ νέα ταξίδια...

Κάποτε —τρέχα-γύρευε ποῦθε μαζεμένη— ξέπεσε στὰ χέρια μας καὶ μιὰ εἰκόνα. Οὔτε βυζαντινὴ ἦταν, οὔτε μεταβυζαντινὴ· ἓνας ἅγιος Ἀθανάσιος, ἄτεχνος, σὲ παλιόσάνιδο πάνω, καθῶς τὸν θυμᾶμαι, καὶ τὸν πασάραμε κι αὐτόν ὡς «τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνα» σ' ἓναν νεόκοπο φιλότεχνο γνώριμό μας βιομήχανο. Μήτε ξέραμε τί νὰ ζητήσουμε, ἀλλὰ μὲς στὴν ἄγνοιά μας γυρέψαμε 15.000 δραχμὲς —ἀστρονομικὸ γιὰ τότε ποσό— κι ὦ τοῦ θαύματος, λίγες μέρες ἀργότερα εἰδοποιηθήκαμε «μέσω γραμματέως», γιὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἀποδοχῆ τῆς πρότασης!..

Ἀφιονισμένοι βιβλιομανεῖς μποροῦν ἴσως νὰ νοιώσουν τὴν ἐξάλλη χαρὰ μας ὅταν, ροβολῶντας τὴν Ἰπποκράτους μὲ τὰ δεκαπέντε χιλιάρια ζεστά, εἰσβάλαμε στοῦ Καρδαμίτσα καὶ παραγγείλαμε σὰν ἄρχοντες τὸ δεκαεξάτομο τῶν *Ἱστορικῶν* τοῦ Jacoby, ποὺ τόχαμε ἀκουστὰ μὲν ἀπ' τὸν πατέρα - ἀλλὰ ποῦ ἐλπίδα νὰ τὸ ἀποκτούσαμε...

Σὰ χτές πούφτασε τὸ θηρίο μὲ τὴν σκούρα μπλὲ λινὴ βιβλιοδεσία του καὶ τοὺς δαιδαλώδεις τίτλους κ' ὑποτίτλους (μ' ἀριθμοὺς δηλωτικούς τόμων κ' ἡμίτομων, κειμένων καὶ σχολίων καὶ χωριστῶν ὑπο-

σημειώσεων) στὶς ράχες πάνω, χρυσοῦς. Μολονότι οὔτε τὴ γλῶσσα καλοξέραμε, κι ἀρχικὰ περιοριζόμασταν στὴ χρῆση τῶν σχολαστικὰ θησαυρισμένων ἀρχαίων κειμένων, ἡ ὑποδειγματικὴ του κατάταξη ἀρκοῦσε νὰ ἐμπνεύσῃ δέος... Σιγά-σιγά καὶ τὰ Γερμανικά μας βελτιωθῆκαν κι ὁ κατεξοχὴν πυκνός, δωρικός του λόγος (ὅχι ἐπίτηδες, μ' ἀπ' τὸ βάθος τῆς συνόλης του γνώσης ἀποσταγμένος) γίνηκε πιὸ βατός - μολονότι βέβαια πάντα δυὸ καὶ τρεῖς φορές ἀναγκάζεσαι νὰ τὸν διαβάζῃς, γιὰ νάσαι σίγουρος πὼς κατάλαβες... Τώρα, μετὰ ἀπὸ μιὰ τριακονταετία ἐντατικῆς χρῆσης, τὰ σκοῦρα μπλέ, παρ' ὅλη τὴ φροντίδα μας, γκριζάρανε, οἱ ἐνώσεις φαγωθῆκαν, ξέφτισαν, τὰ χρυσὰ στὶς ράχες θάμπωσαν.

Ἄ μ ε ί ω τ η διατηρήθηκε ἡ ἐκτίμηση στὸ ἔργο καὶ τὸ χαλκέντερο ἐργάτη του...

* * *

Εἴκοσι χρόνια ἀργότερα, στὰ τέλη μακρᾶς ἐργασίας πάνω στὸν Ἀλέξανδρο, τοὺς Διαδόχους καὶ τοὺς Ἐπιγόνους τοῦ κλασσικοῦ Droysen, ὁ μαικήνας τοῦ ἔργου ἐξασφάλιζε πᾶσαν ζητούμενη βιβλιογραφία, ἀνεξαρτήτως κόστους! Κατὰ δεκάδες σωρεύονταν οἱ καινούργιοι τόμοι στὰ ἤδη κατάφορτα ράφια γύρω, ὅταν ἔφτασε φρεσκοτυπωμένη ἀπ' τὰ *Belles Lettres*, ἡ συλλογὴ Ἀποσπασμάτων τῶν ἀρχαίων ιστορικῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Auberger, μὲ κείμενα, γαλλικὲς μεταφράσεις, εἰσαγωγὲς καὶ σημειώσεις. Ἴσως μιὰ νέα ἀντιμετώπιση; Ἄν μή τι ἄλλο μιὰ βοήθεια στοὺς λαβυρίνθους τῶν ἐρμηνειῶν τόσο πολυποίκιλων κ' ἐνίοτε δυσπρόσιτων κειμένων. Τυχὸν καταγραφὴ νέων τάσεων, ἐπαναπροσδιοριστικῶν τῆς Ἑρευνας, ποὺ διόλου στάσιμη δὲν ἔμεινε ἀπ' τὴ δεκαετία τοῦ 1920, ὅποταν πρωτοβγῆκε ὁ Jacoby; Ὅπωςδὴποτε, τοῦλάχιστον καινούργια κείμενα, βάσει ὧσων κριτικὰ ἐπανεπεξεργασμένων ἐκδόσεων ἐμφανίστηκαν στὸ μεσοδιάστημα τοῦτο, κοντὰ ἐνὸς αἰῶνα... Καὶ πάντως, μονότομο, φάνταζε εὐχρηστο, σαφῶς πρακτικώτερο ἀπ' τὸν γερμανικὸ κολοσσό!

Τίποτε ἀπ' αὐτά! Μιά-δυὸ φορές ἀνοίχτηκε, οὐσιαστικὴ βοήθεια δὲν πρόσφερε κ' ἐκτοπίστηκε στὰ ψηλὰ τῆς βιβλιοθήκης... Ἔμεινε μόνο ἡ ἰδέα!

Ὅταν ἦρθε ἀπ' τοὺς Gutenberg ἡ πρόταση, ὅλ' ἡ συγκομισμένη μας γνώση τῶν ἀλεξανδρινῶν ζητημάτων νὰ διοχετευθῇ στὴ συγκρό-

τηση μιᾶς ἀντίστοιχης συλλογῆς τῶν πρώτων πηγῶν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ξανακατεβάσαμε γιὰ νὰ σταθμίσουμε ἀναλυτικὰ τί εἶχε πορίσει ὁ ἀμέσως προγενέστερος μελετητῆς στὸν ἴδιο χῶρο, σὲ ποιές γραμμὲς εἶχε κινηθῇ καὶ τί ἔμενε νὰ κομίσουμε παραπέρα...

Ὅπου δοκιμάστηκε ἡ ἔκδοση τῶν *Belles Lettres*, βρέθηκε ὅχι κατώτερη ἀπλῶς τῶν στοιχειωδῶν ἀπαιτήσεων τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τοῦ γαλλικοῦ οἴκου, ποὺ τὴν τελευταία ἑκατονταετία ἐκπροσωπεῖ τὴν κορυφὴ τῶν ἀρχαιογνωστικῶν Σπουδῶν στὴ Γαλλία!

Τόσο ὁ ἐπιμελητῆς, ὅσο κι ὁ ὑπεύθυνος σειρᾶς καὶ συνυπογράφων γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τῶν κειμένων M. Casevitz, ἐργάστηκαν δίχως μέθοδο,¹ μὲ προχειρότητα κι ἀσυνέπεια,² ἐλέγχονται δὲ ἀμέτοχοι τοῦ

1. Προφανῆς ἡ πλήρης ἀπουσία σχεδίου στὴ σύνθεση τοῦ ἔργου. Παραλείπει ὅσους ἱστορικούς δὲν ἔχουν ἀποσπάσματα, ἀλλὰ σώζεται μονάχα ὁ τίτλος κάποιου περὶ Ἀλεξάνδρου ἔργου τους (Στράτι, Λέοντα Βυζάντιο, Βάρρων, Πραξαγόρα), μαζὶ ὅμως παίρνει ἡ μπάλλα καὶ κάμποσους μ' ἓνα, δύο ἢ καὶ τρία ἀποσπάσματα (Ἀντιδάμαντα, Ἀμυντιανό, Ἀπίωνα, Ἀσκληπιάδῃ, Ἀντικλειδῇ, Μέναιχμο)! Ὁ ἓνας δὲν τοὺς μοιάζει «ιδίῳ χρησίμος», τ' ἄλλουνοῦ τὰ παραδιδόμενα ἀνήκουν σ' «ἐντελῶς διαφορετικῆς ὑφῆς ἔργα», μὴ ἔχοντα σχέση μετ' Ἀλεξάνδρου! Πλὴν, δὲν ἐξηγεῖται γιὰτὶ περιλαμβάνονται 21 ἀποσπάσματα τοῦ Μαρσύα τοῦ Φιλιππέα, καὶ δὴ πολλὰ ἀπὸ ἔργο του περὶ Μακεδονίας - ὅπου τίποτε σχετικὸ μὲ Ἀλεξάνδρου! (Ἄν πάλι καταχωρίζονταν στὸν τόμο κι ὅλα τὰ γ ε ν ι κ ἂ περὶ Μακεδονίας ἔργα, πόσοι καὶ πόσοι ἀκόμη δὲ θάπρεπε νὰ προστεθοῦν;) Μὰ καὶ τὸν Ἀναξιμένη (μὲ 4 σωζόμενα ἀποσπάσματα), τὸν ἀφήνει ἀπ' ἑξῶ, διότι στὴν Εἰσαγωγὴ ὁ Auberge, 26-7, τὸν ἐντάσσει ἄκριτα σ' ἐκείνους ποὺ «μόνο τ' ὄνομά τους σώζεται»! Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν Καλλισθένη ὁλάκερον τὸν ἐξοβελίζει (ὅ.π.), μὲ τὴν ἀπίθανη δικαιολογία πὼς «τὸ ἔργο του εἶν' ἐπαρκῶς γνωστὸ χάρις στὶς δυὸ μεταφράσεις τῶν *Belles Lettres*: «Pseudo-Callisthène, Le Roman d'Alexandre» καί: «Le Roman d'Alexandre, Alexandre de Paris», δίχως νὰ τοῦ περνᾷ καὶ ἀπ' τὸ μυαλὸ ὅτι τὰ ψευδοκαλλισθένεια αὐτὰ οὐδεμία σχέση ἔχουν μετὰ 15 σωζόμενα —καὶ κρίσιμα γιὰ τὴν κατανόηση βασικῶν τάσεων τῆς ἀλεξανδρικῆς ἱστοριογραφίας— γ ν ῆ σ ι α τοῦ Καλλισθένη, ποὺ συνέλεξε ὁ Jacoby! Τέλος, δίχως καμμιὰν ἐξήγηση, ἀπουσιάζει ὁλάκερῃ ἡ Ἱστορία τοῦ παπύρου Ὁξυρύγχου, XV, 1798.

2. Τὰ κείμενα τὰ παίρνουν ἀπ' τὸν Jacoby (*FGrH*) —διατείνονται μάλιστα ὅτι «διώρθωσαν σὲ πλεῖστα σημεῖα λάθη του»—, ἐνίοτε ὅμως προκρίνουν ἄλλες ἐκδόσεις, χωρὶς νὰ μπαίνουν στὸν κόπο νὰ ἐνημερώσουν ποιὰν ἀκριβῶς καὶ γιὰτί! Ἔτσι, δίχως λόγο ἐγκαταλείπουν τὸ βελτιωμένο κείμενο Αἰλιανοῦ (Κλείταρχος, ἀπόσπ. 19) ποὺ παρέχεται στὰ *FGrH* κι ἀναπαράγουν τὸ παμπάλαιο —κι ὅχι δὲ ἰδιαίτερα ἐπιτυχές, μῆτε στὴν ἐποχὴ του!— τοῦ Hercher, τοῦ 1864! Ἀμέσως παρακάτω (Κλείταρχος, ἀπόσπ. 23), ὁρθῶς μὲν προκρίνεται τὸ κείμενο τοῦ Schilling τῶν ἐκδ.

φιλολογικῶν προβληματισμῶν σὲ πλεῖστα ἐπὶ μέρους.³ Ἡ ἐκδοτικὴ ἀβελτηρία ὀφθαλμοφανής.⁴ Ὅσο γιὰ τὶς μεταφράσεις - σπάνια συναντᾶται παρόμοιο δεῖγμα ἀναξιοπιστίας καὶ τσαπατσουλιάς: Φράσεις ἢ προτάσεις ὁλόκερες ξεχασμένες ἀμετάφραστες!⁵ Παρανοήσεις τοῦ πρωτοτύπου, ἀπορρέουσες ἀπὸ ἐντελῶς ἐλλιπῆ θεώρηση μιᾶς ξεκομμένης φράσης πὺν συνιστᾷ τὸ ἀπόσπασμα, χωρὶς συνεξέταση τῶν προαναφερομένων.⁶ Τραγελαφικὲς συγχύσεις φιλολογικῶν ἀναπομπῶν τοῦ Jacoby, πὺν ἐκλαμβάνονται ὡς λεγόμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων!⁷

Belles Lettres (1977) γιὰ τὸν Πλίνιο, ἡ γαλλικὴ τοῦ ἀπόδοσης ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ τὸ λατινικὸ πὺν τυπῶνεται στὴν ἀντικρυστὴ σελίδα, παρὰ ἐκεῖνο τοῦ Jacoby, μεταφράζοντας ἄλλα ἀντ' ἄλλων! Ἀντιθέτως, σὲ ἄλλο βιβλίον τοῦ Πλινίου (Ἀρχέλαος, ἀπόσπ. 5) ἀκολουθοῦν τοῦ Jacoby τὸ κείμενο, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἀπ' τὸ 1972, στὴν ἴδια σειρὰ *Belles Lettres*, νέας ἐκδοσης ἀπ' τὸν E. de Saint-Denis! Μοιάζει ἐπίσης νὰ μὴ ἔχουν πληροφορηθῇ τὴν κυκλοφορία ἀπ' τὸ 1966 τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Metz στὶς ἐκδόσεις *Δειψίας* ἀπ' τὸν P. Thomas, κ' ἐξακολουθοῦν νὰ παραπέμπουν στὴν παρωχημένη τοῦ Wagner (1900)...

3. Γιὰ παράδειγμα, διατηρεῖται τυφλὰ ἡ λανθασμένη διόρθωση *πεξεταίρων* στὸ Ε' 22,⁶ τοῦ Ἀρριανοῦ (Πτολεμαῖος, ἀπόσπ. 35), καθ' ἣν στιγμὴν, σαράντα χρόνια πίσω, εἶχε τονίσει ὁ Bosworth ὅτι ἐπ' οὐδενὶ πρέπει ν' ἀντικαθίσταται ἡ γραφὴ τῶν κωδίκων: *ἀσθεταίρων*, μὲ τὸν γνωστότερον ὄρο *πεξεταίρων* - καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν πεπατημένην πιά τῆς Κριτικῆς (βλ. ὅ.592).

4. Ἀράδες ὁλόκληρες παραλείπονται στ' ἀρχαῖα κείμενα: λ.χ., στὴ σ.309, 3^ο ἀράδα, λείπουν 5 λέξεις· 387, 1^η ἀράδα: 16 λέξεις· 399, 4^η ἀράδα: 15 λέξεις· 405, 14^η ἀράδα: 22 λέξεις· 417, 5^η ἀράδα, λείπουν 13 λέξεις. Σημειωτέον, ὅτι σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἡ ἀντίστοιχη μετάφραση ρέει κανονικά, ἀποδίδοντας ἀνύπαρκτο στὴν ἀντικρυστὴ σελίδα κείμενο!

5. Λ.χ. οἱ τρεῖς τελευταῖες ἀράδες τοῦ ἀποσπ. 4 τοῦ Βαίτωνα· οἱ τρεῖς τελευταῖες πάλι τοῦ ἀποσπ. 18 τοῦ Χάρη· οἱ δύο τελευταῖες τοῦ ἀποσπ. 1b τοῦ Νεάρχου· δύο λέξεις στὸ ἀποσπ. 37 τοῦ Ὀνησίκριτου· μιὰ ἡμιπερίοδος στὸ ἀποσπ. 4 τοῦ Κλειτάρχου· τρεῖς λέξεις στὸ ἀποσπ. 40 τοῦ Ἀριστόβουλου κ.ἄ.π.

6. Στὸ ἀποσπ. 8 τοῦ Κλειτάρχου, ἀπ' τὸν Κικέρωνα, τὸ appellatus μεταφράζεται σὲ τρίτο πρόσωπο «ὠνομάστηκε» —κι ὁ νοὺς πᾶει αὐτομάτως στὸ Μεγαλέξανδρο!—, ἐνῶ ἀπ' τὰ συμφραζόμενα προκύπτει ἀβίαστα ὅτι γιὰ π ρ ὡ τ ο πρόσωπο πρόκειται κι ἀναφέρεται στὸν ἴδιο τὸν γράφοντα Ρωμαῖο ρήτορα, ὑπονοῶντας τὴ δικὴ του περιβολὴ μὲ τιμητικὸ τίτλο στὸ πεδίο τῆς Ἰσοῦ, γιὰ νίκη τοῦ ἐναντίον Κιλικίων ἀνταρτῶν!

7. Στὸ ἀποσπ. 5 τοῦ Πτολεμαίου μεταφράζει: «d'après Athénodôros dans le livre 3 de son ouvrage sur sa patrie». Τὸ ἀρχαῖο ὅμως γράφει: ὡς Ἀθηνόδωρος περὶ τῆς αὐτοῦ πατρίδος γράφων! Τὸ αἰνιγματικὸ ἐκεῖνο «τρίτο βιβλίον» δὲν εἶναι

Μετά από τέτοιο θλιβερό απολογισμό, ή ύπαρξη σωρείας άβλεψιῶν⁸ καὶ μυριάδων τυπογραφικῶν σφαλμάτων σ' ἀνθρωπινύμια καὶ τοπωνύμια, ἀναμενόμενη...

Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως προδίδεται ἡ ἀπουσία καρδιάς! Καὶ κάθε πνευματικὸ ἔργο ἄξιο, τ ο ὕ τ ο πρωτίστως ἀπαιτεῖ: περισσότερη ἢ λιγώτερη ὀξύνοια, εὐφυΐα, γνώσεις κ' ἐπιμέλεια ἀπὸ μέρους τοῦ συντάκτη - μὰ πάνω ἀπ' ὅλα κ α ρ δ ι á! Γενναιότητα προσωπική νὰ τιθασειύσης τὸ ὕλικο, νὰ μὴν τσιγκουνευτῆς κόπο γιὰ τὸ ἄριστο, ν' ἀντιπαλέψης τὶς δυσκολίες μὴν ἐφησυχάζοντας μ' εὐκόλες λύσεις «ὡς ἐκ περισσεΐας» μυαλοῦ ἢ ἐμπειρίας.

Παντελῶς ἀχρηστη καθὼς ἀποδείχτηκε ἡ ἔκδοση, στὴν κονίστρα δὲν εἴχαμε μείνει παρὰ ἐμεῖς κι ὁ ἀνυπέρβλητος ξανὰ Γερμανὸς πρωτεργάτης. Καιρὸς τοῦ ἔργου!

* * *

ΓΙΑ ΜΙΑΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ζήλευε, λέν, τὸν Ἀχιλλέα ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι Ὀμήρου ἔσχε ἀφηγητοῦ, καὶ μ' ἐμπέδη πάντα αἰσθησι τοῦ πραγματικοῦ, σὰν τοῦπε ἕνας ἀκόλουθος τῆς Αὐλῆς τοῦ καὶ διάσημος τότε ρήτορας, ὁ Ἀναξιμένης, πῶς εἶν' α ὕ τ ὁ ς ἐκεῖ, νὰ τόνε δοξάσῃ μὲ τοὺς στίχους τοῦ, τὸν ἀντίσκοψε εἰρωνικὰ πῶς «Θερσίτης θὰ προτίμαγε στ' ὀμηρικὸ ἔπος νάταν, παρὰ Ἀχιλλέας στὸ δικό του»...

Ἐλάχιστα στὴν παγκόσμια Ἱστορία τὰ πρόσωπα μὲ τόσο ὀξεία ρεαλιστικὴ ἀντίληψη καὶ περιφρόνηση στὶς κολακεῖες, μὰ καὶ μ' ἔργο, ποὺ νὰ φέρνῃ τρόμο πρᾶγματι στοὺς ἱστορικοὺς πῶς θὰ κατορθώσουν νὰ τ' ἀφηγηθοῦν... Τὸ προεῖπε κιόλας ὁ μάντης τοῦ, ὁ Ἀρίστανδρος, σὰν εἶδαν, λέει, τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα νὰ ἰδρώνῃ, κ' ἐκεῖνος ξή-

παρὰ ἡ ἀναπομπὴ τοῦ Jacoby στὸ τρίτο μέρος τοῦ δ ι κ ο ὕ τ ο υ ἔργου, ὅπου σκόπευε νὰ συμπεριλάβῃ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀθηνοδώρου καὶ προκαταβολικὰ τὴν παρενέβαλε (ἐντὸς παρενθέσεων φυσικά, καὶ μὲ λατινικὸ ἀριθμὸ!), κατὰ πάγια συνήθειά του, πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν ἀναγνωστῶν...

8. Λ.χ.: «π ρ ὁ δύσεως Πλειάδος» γράφεται στὸ ἀρχαῖο κείμενο καί: «a p r è s le coucher des Pléiades», στὸ γαλλικὸ (Ἀριστόβουλος, ἀπόσπ. 39)!

γῆσε τὸ σημάδι πῶς «τόσον ἴδρωτα θὰ χύσουν κι ὅσοι καταπιαστοῦν νὰ ὑμνήσουν τὰ κατορθώματά του»... Καὶ χρειάστηκε νὰ περάσουν 400 ὁλόκληρα χρόνια γιὰ νὰ γραφτῇ μιὰ ἐπαρκὴς Ἱστορία τῆς ἐκστρατείας του, μὰ καὶ πάλι δίχως ἐξάρσεις, ἀπόναν ἀξιοματοῦχο τῆς ρωμαϊκῆς διοίκησης, ὡχρὸ ζηλωτὴ τοῦ Ξενοφώντα...

Δίκιο, λοιπόν, ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ζηλεύη...

Τὸ σιωπηλὸ παράπονο ὅποιου τυχὸν ἐγκύπτει στὴν Ἱστορία του —«τὶ κρῖμα νὰ μὴ βρίσκονταν μαζί του, στὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης, ἓνας ἄξιος ἀφηγητῆς, νὰ δώσῃ ἐμπνευστικὰ τὸ μοναδικὸ αὐτὸ φαινόμενο τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας»— συνιστᾷ καὶ τὸ πρῶτο κινεῖν γιὰ νὰ ψάξῃ κανεὶς νάβρῃ π ο ι ο ῖ βρέθηκαν κοντά του, γινόμενοι κ' «ἱστορητές» τῆς προσωπικῆς τους πρῶτα-πρῶτα περιπέτειας. Ἐκλεπτυσμένοι κόλακες ἐπαγγελματίες γραφιᾶδες, τραχεῖς ἀξιοματικοὶ τῆς δράσης, θαλασσόλυκοι ποὺ τοὺς δόθηκε εὐκαιρία μοναδικὴ ν' ἀνοίξουν τὰ παννιὰ τους σ' ἄγνωστα νερά, ἀναμιξ μ' ἀσήμαντους τεχνικάριους ποὺ ἀπ' τὶς ἀποστολές τους ψάρεψαν ὑλικὸ γιὰ τὴν περιγραφή τῆς Ἀνατολῆς, κι ἀρχιψεύταρους ποὺ τὰ φουσκῶναν ὅλα γιὰ νὰ μαγεύουν τὸ διψασμένο γιὰ «θαύματα» κοινό. Κουτσομπόληδες ἀνεκδοτολόγοι, μὲ τ' ἄπλυτα τῆς Αὐλῆς ἔτοιμα παραμάσκαλα, νὰ βεβηλώνουν τὴν εἰκόνα τοῦ «Μεγάλου», κι ἄλλοι ἄκριτοι ἀπολογητές του, σπεύδοντες νάβρουν ὅ,τι ἔκανε καλὰ καμωμένο! Κι ὅλ' αὐτά, χύδην ὀνομαζόμενα «πρῶτες πηγές», ὑπὸ τὸ μανδύα τῆς ὑπέρτατης ἀξιοπιστίας —ἀφοῦ ἀπὸ αὐτόπτες δὰ κι αὐτήκοους!— καὶ νὰ παλεύῃ κανεὶς σήμερα ἀκόμη νὰ βγάλῃ ἄκρη μὲ τὶς ἀλληλοσυγκρουόμενες κι ἀλληλαναιρούμενες μαρτυρίες, σὰ νὰ γύρευε μὲς ἀπ' τὸ βοῦρκο νεράκι γάργαρο νὰ τρέξῃ, καθὼς τόπε κάποτε Ἰνδὸς σοφός⁹...

Ἡ παράδοση —ἀληθινὴ ἢ ψεύτικη, πολλὴ σημασία δὲν ἔχει— φέρει τὸν Ἀλέξανδρο σὰν ἄκουσε νὰ τοῦ διαβάσουν τερατολογίες ἀπὸ μιάν «Ἱστορία» σκαρωμένη πρὸς δόξαν του, ν' ἄρπαξε τὸ βιβλίον ἀπ' τὰ χέρια τοῦ κουφιοκέφαλου συντάκτη της καὶ νὰ τὸ σβούριξε στὸ νερὸ ποῦ πλέανε, λέγοντάς του: «Τὸ ἴδιο θάπρεπε καὶ σύ νὰ πάθῃς, τέτοια ποῦ γράφεις, πῶς σκότωσα δῆθεν κοτζᾶμ ἐλέφαντες μ' ἓνα ἀκόντιον»!.. Ἄλλοτε πάλι ἔλεγε πῶς «θάθελε λίγο μόνο νὰ σηκωνόταν ἀπ' τὸν τάφο, νάβλεπε ἂν θὰ τὶς διάβαζε κανεὶς αὐτὲς τὶς σαχλαμάρες, γιὰτὶ πῶς

9. Ως ἂν εἰ διὰ βορβόρου καθαρὸν ἀξιοῖ τις ὕδωρ ρεῖν (Ὀνησίκριτος, ἀπόσπ. 17α).

τις θαυμάζαν και τόσο ἄρεσαν ὅσο ἦταν ζωντανός, δὲν εἶναι ν' ἀπορῆς, μιὰς κι ὅλοι γύρευαν τὴν εὐνοιά του».

Ἀναδύεται ξανὰ καὶ ξανὰ ἡ ἴδια σαγηνευτικὴ Διαλεκτικὴ ἱστοροῦντος καὶ ἱστορουμένου κ' ἐπανέρχεται τὸ μόνιμο ὄνειρο: νάχε ὁ Ἀλέξανδρος ἕναν Θουκυδίδη δίπλα του, καὶ νὰ τοῦ ἔλεγε, καὶ κεῖνος ἀντικειμενικά, κι αὐστηρὰ τεκμηριωμένα, νὰ προέβαινε στὴν μ ἢ ἀταλαίπωρη ζήτησι τῆς ἀληθείας τῶν ὀλίγων,.. ἀφήνοντάς τα μας, λέει, σὰν παρακαταθήκη μὲς σὲ μιὰ δημηγορία τοῦ ἀποκρυσταλλωμένα (σὰν σ' ἕνα δεῦτερο Ἐπιτάφιο, νὰ ποῦμε), κι ἂς ἤμασταν ὅσοδῆποτε βέβαιοι πὼς τ ὶ π ο τ ε δὲν εἰπώθηκε ἔτσι ἀ κ ρ ι β ῶ ς ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Μεγαλέξανδρου, μὰ τόπλασε ὁ ἱστορικός του γιὰ νὰ συλλάβουμε εἰς βάθος τὸ τρανὸ του ἔργο, πέραν τῆς κατὰκτησης καὶ τῶν μαχῶν καὶ τῶν ἐξερευνήσεων... Τί γιὰ ὅλα τ' ἄ λ λ α θὰ μᾶς ἔδινε: Σκέψη, Πολιτικὴ, Μεταφυσικὴ τοῦ ἀντίληψη στὴν ὑπηρεσία τῆς διακυβέρνησης, ὄραμα γενναίας πλάσης κόσμου νέου ἀποξαρχῆς, θεσμῶν διαφορετικῶν, μίξεων πρωτάκουστων... Τί ἄ λ λ η θάταν, πράγματι, ἡ Ἱστορία!

Δίκιο μέγα ὁ Μεγαλέξανδρος!..

Κι ἀπ' τὰ συντρίμμια ποὺ ἀντικρύζουμε, ἀνάρια-ἀνάρια μὲς ἀπὸ ἄλλων λόγια, ἀπὸ δεῦτερο καὶ τρίτο χέρι μεταγενεστέρων, τί ν' ἀναπλάσης; Πὼς νὰ ξαναστράψῃ ἡ λάμψη τοῦ μετάλλου ποὺ τὰ φλόγισε;

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἂν ζητούμενο εἶναι νὰ φτάσουμε στὴν αὐθεντικώτερη εἰκόνα τοῦ κοσμοκατακτητῆ, μήπως στὶς σκιωρὶες μέσα σώζεται μιὰ ἀλήθεια παραγνωρισμένη ὥς τώρα; Μήπως μὲς ἀπ' τὶς μαρτυρίες γιὰ φίδια ἐξηντάμετρα καὶ κήτη θεόρατα, ποντίκια ποὺ ροκανᾶνε σίδερο καὶ μαγικά πουλιά, γέρους ἑκατοντριαντάχρονους κι ἀστέρια στὸ στερέωμα πρωτόφαντα, δέντρα πούφτειαχναν μαλλὶ καὶ τῶν βυθῶν μαργαριτάρια θαυμαστά, καὶ γιὰ ταλαιπωρίες ἀφάνταστες σὲ κρασποτότια δίπλα ἀνήκουστα, καὶ γι' ἄθλους ἐγκράτειας περιλάλητης σὲ παρορμήσεις πλάι ξέφρενες, καὶ γιὰ θαύματα μὲ θάλασσεσ ποὺ ὑποχωροῦν στοῦ βασιλιᾶ τὸ πέρασμα, καὶ γιὰ ἔρωτες μοναδικούς, μὲ τί γυναικες —ἄλλες τοῦ μύθου ἀτίθασες κι ἄλλες χεροπιαστὲς τῶν ἀπάτητων τῆς Ἀσίας ὀχυρῶν—, κι ἀκόμα κ' ἐκεῖνα τ' ἀπροκάλυπτα παραμύθια, πὼς καταδύθηκε τάχα καὶ στῶν ὠκεανῶν τὰ βάθη μὲ κρυσταλλένιο σκάφανδρο καὶ τὰ ἐξερεύνησε καὶ δαῦτα - μήπως ὅλα, ἀπ' ὅλες τὶς ἀντιφερόμενες ὁδοὺς, τ ὀ ἴ δ ι ο διατρανώνουν; Πὼς δὲν

ἐπρόκειτο γιὰ κοινὸ θνητὸ παρὰ γιὰ μορφὴ ἄλλων διαστάσεων, ποὺ ὅλα ἢ δικιά του παρουσία καὶ τὰ δικαιολογοῦσε καὶ τὰ δικαιώνει, κι ὅλα ἦταν μπορετὰ ὅπου κεῖνος περπατοῦσε, καὶ τὰ πάντα κατορθωτὰ ὅσα ποθοῦσε, καὶ τίποτε δὲ βάσταε νὰ τοῦ ἀντισταθῇ - κι αὐτὸ τόσο τὸ ἐνστερνιστῆκαν ὅσοι τὸν ἀκολοῦθαγαν, ὥστε ἀπ' τῇ δικῇ του αὖρα μεθυσμένοι, γυρνώντας διέδωσαν τὰ πιὸ ἀπίστευτα, τὰ πιὸ τρελλὰ, ἀξιῶνοντας νὰ γίνουν πιστευτὰ! Κ' ἡ στάση τους ὁλωνῶν δὲν ἀποτελεῖ λοιπὸν παρὰ ἐπιβεβαίωση ἀκλόνητη πὼς ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν ἐκ τὸς παντὸς μέτρου καὶ πρόβλεψης!..

Μήπως ἡ εἰκόνα αὐτὴ εἶναι πιὸ πραγματικὴ, πιὸ ταυτοτικὴ του, παρὰ οἱ ὁσοδήποτε καλοζυγισμένες τῶν θετικιστῶν, οἱ ὑπολογιστικὲς μεγεθῶν καὶ δυνάμεων, κοινωνικῶν δομῶν κ' οἰκονομικῶν προϋποθέσεων, πολιτιστικῶν ροπῶν, ἀκμῶν καὶ παρακμῶν, τοῦ ἐκάστοτε Δυνατοῦ κ' Ἐφικτοῦ ἢ τῶν στατιστικῶν δεδομένων γι' ἀντοχὲς ὑποζυγίων κι ἀνθρώπων;.. Μήπως οἱ σοφοὶ πλανήθηκαν πασχίζοντας νὰ τὸν κατανοήσουν, αὐτόν, τὸν μοναδικὸ κι ἀνεπανάληπτον, κατεβάζοντας τον στὰ δικὰ τους —καὶ τὰ δικὰ μας— μέτρα; Καὶ μήπως οἱ τερατολόγοι σκιαγραφοῦν καλύτερα τὰ χαρακτηριστικὰ του;..

Ἴσως νὰ δυσπιστῇ ὅποιος διαβάζει. Ἄν ὅμως ἐν τῷ συνόλῳ τους διεξέλθῃ τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα, θὰ ἀχθῇ σὲ θέσεις ἂν μὴ ταυτόσημες, πάντως συναφεῖς - ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο πούναι διατεθειμένους ν' ἀπεκδυθῇ τὰ ταῖσμένα του ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη πρίσματα θεώρησης, ἐπιχειρῶντας τὴ σύλληψη τοῦ ἐξαιρετικοῦ μέσῳ ἀνορθόδοξων ἀκριβῶς μεθόδων. Ἀπὸ ὀρθόδοξες κι ὀρθολογιστικὲς δά, μυριάδες! Θές ἐπαινετικὲς, θές ἐπικριτικὲς, θές ἐφεκτικὲς ἢ κριτικὲς, θές ὅποιες...

Μὰ κι ὠμότερα διατυπωμένο: τί ἀξία θάχε ἓνας Ἀλέξανδρος δίχως τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ νερὸ στὸ κράνος, τὸ τόσο στοργικὰ ἀπὸ διψασμένους γιὰ τὸ πρῶτο ἀνάμεσά τους παλληκάρι κόμπο-κόμπο μαζεμένο, κ' ὕστερα ἀπὸ κεῖνον τί σπάταλα ἔτσι σκορπισμένο, χυμένο, καὶ ποὺ μολαταῦτα ὅλους τοὺς ξεδίψασε, περισσότερο ἀπόναν ποταμό, ἢ ἀπὸ τὰ ψάρια τοῦ Χριστοῦ...- δίχως τέτοιο θαῦμα ἀπ' τὰ δικὰ του χέρια, τί ἀξία θάχε ἡ μορφὴ του; Καὶ σὲ τί θὰ διέφερε ἀπ' τὸ δούκα τοῦ Γουέλλιγκτον ἢ τὸν Μπλύχερ, λ.χ.; Καὶ γιὰ ὅσους ἀκόμη δαιμονίζονται, ἂν εἶν' ἀλήθεια, κι ἂν συνέβῃ στὴ Γεδρωσία ἢ τὸν Παραπάμισο, ὑπάρχει ἡ ἀπάντηση: πὼς εἶναι πιὸ ἀληθινὸ

κι από ἄν δὲ γίνηκε ποτέ! Πιό δικό του, κι ἄν δὲν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ κάνη. Κι ἄν δὲν τόπραξε, οἱ γύρω του τὸν εἶδανε αὐτό νὰ πράττη!.. Οἱ «μετρήσιμες», στὸ κάτω-κάτω «ἀλήθειες», μὴν τὸ ξεχνᾶμε, εἶναι γιὰ τῶν πειραματικῶν μᾶλλον Ἐπιστημῶν τὶς δέλτους, παρὰ τῆς Κλειοῦς.

Μὰ καὶ παραπέρα: τ' ἀποσπάσματα ὡς ἐνιὰ ἴο κείμενο συνιστοῦν κατὰ τὸν αὐθεντικώτερο τρόπο τὴν ἱστορία τῆς παρέας τοῦ Μεγαλέξανδρου, μιᾶς παρέας ποὺ διέλασε τὴν Ἀσία ἰδρύοντας νέον κόσμον γιὰ τρεῖς αἰῶνες, κι ὅχι μόνος ὁ Μακεδόνας, παρὰ μιὰ χούφτα μαζί του θεότρελλων πολεμιστῶν κ' ἐξερευνητῶν κι ὀργανωτῶν κ' ἐκπολιτιστῶν συνάμα, ριγμένων, θάλεγες, στὰ βάρη τοῦ Ἀγνώστου, μ' ὅπλο ἐπ' ὤμου τὸν ἐλληνισμό τους, νὰ τὸν ἀφήσουν λύχνο νὰ φωτίζει —ποιοὺς; τοὺς ξένους; ποὺ τὸ θέλαν τάχα τέτοιο φῶς; κανεῖς τους δὲν ἀναρωτήθηκε!— κι ὥστόσο τὸ πετύχαν καὶ κάμποσοι ἀπ' αὐτοὺς —τί Πτολεμαῖοι καὶ Νέαρχοι κ' Εὐμένηδες— ἀφηγηθῆκαν κιόλας τὸ τί γίνηκε..- ἔ, αὐτὴ ἡ ἱστορία εἶν' ἡ ἀληθινή, ἡ μόνη ἀληθινή, ἡ πιὸ πιστὴ καὶ πιὸ ἀνταποκριτικὴ στὰ πράγματα! Θὰ τὴν ἀνταγωνιστοῦνε, τάχατες, τὰ βαθυνοῦστατα ἐρμηνευτικὰ σχήματα τῶν ὁσοδήποτε προσεκτικῶν μελετητῶν 2000 χρόνια ἀργότερα;.. Μὰ πάντοτε, τὸν πυρῆνα πάσης Ἱστορίας τὰ βιώματα μιᾶς παρέας τὸν συγκροτοῦν, ποὺ ἀπ' τὸ κέντρο ἢ τὸ περιθώριο, μέσῳ τῆς Πολιτικῆς ἢ τῆς Λογοτεχνίας, ἀπ' τὸ ἐργαστήρι ἐνὸς καλλιτέχνη ἢ τοὺς κοιτῶνες ἐνὸς λόχου, κινεῖται γιὰ νὰ γυρίσῃ τὸν τροχὸ τῆς Ἱστορίας - εἴτ' ἔχει συνείδηση τοῦ ρόλου της εἴτε ὅχι!

Αὐτὴ τὴν Ἱστορία θάχῃ τὴ δυνατότητα ἄμεσα νὰ εἰσπράξῃ κι ὁ μὴ εἰδήμων ἀπὸ τὴν παροῦσα συλλογὴ.

Ὅμως ἀρκετά! Γιὰ βιβλίον ποὺ ἀξιῶνει πρωτίστως τὸν τίτλον τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐγχειριδίου, περισσότερα μπορεῖ καὶ νὰ τρώμαζαν τὸν ἐπιφυλακτικὸ δέκτη. Γιὰ κεῖνον, συγκινητικώτερη στιγμή τῆς μελέτης —ὅπως καὶ γιὰ μᾶς, δὲν τὸ κρύβουμε!— θάναι ὅταν, διαβάζοντας στὰ παραδιδόμενα τοῦ πιὸ ξεδιάντροπου ἀπ' ὅλους ψευδολόγου, τοῦ Ὀνησίκριτου, τοῦ ἀρχικυβερνήτη τῶν παραδόξων, καθὼς τότε λέει ὁ συνετὸς Στράβων, πὼς τάχα στὸν τάφο τοῦ Δαρείου πάνω βρῆκε χαραγμένο, πὼς «ἦταν φίλος μὲ τοὺς φίλους κι ἄριστος ἱππέας καὶ τοξότης», κι ἀμφιβάλλοντας, μὲ τὸ δίκιο του (πὼς θὰ μπορούσε ὁ Ὀνησίκριτος νὰ διαβάξῃ σφηνοειδῆ γραφὴ καὶ νὰ μεταφέρῃ κιόλας πιστὰ

τὸ περιεχόμενο!), θὰ στραφῇ στὶς ὑποσημειώσεις¹⁰ καὶ θὰ διαπιστώσῃ ὅτι ὄντως, ἀπ' ὅσα λιγοστὰ διακρίνονται στὶς βασιλικὲς ἐπιγραφές, ἀπὸ ἀράδες διάσπαρτες, κ' οἱ σημερινοὶ Ἀνατολιστὲς ἀποκρυπτογραφοῦν: εἶμαι φίλος... ὁ πιὸ ἄξιος πεζὸς κ' ἱππὲας εἶμαι...

Ὡς κι ὁ μέγας ψεύτης ἄρα, ἀ λ ἡ θ ε ι α ἔλεγε!..

ΕΚΔΟΤΙΚΑ

**Ὅρια καὶ σκοπὸς
τοῦ ἔργου**

Στὴ συλλογὴ περιλαμβάνονται 42 ἱστορικοί, εἴτε τ' ὄνομά τους σκέττο παραδίδεται μὲ τὴν πληροφορία μοναχὰ πὼς γράψαν περὶ Μεγάλου

Ἀλεξάνδρου, εἴτε σώζονται κι ἀποσπάσματά τους.

Ὅρος γιὰ τὴν καταχώριση ἐνὸς ἀποσπάσματος, ὅταν δὲν ἀναφέρεται ρητὰ στὶς πηγές ὅτι προέρχεται ἀπὸ κάποιο περὶ Ἀλεξάνδρου ἔργο: νὰ σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὰ ἱστορικὰ καθεκτάστα ἢ τοῦλάχιστον νὰ διαφαίνεται πιθανὴ συνάρτησή του.¹¹ Βέβαια στὴ βασικὴ δουλειὰ τοῦ ξεκαθαρίσματος εἶχε προηγηθῇ ὁ Jacoby μὲ τὴ μνημειώδη συλλογὴ του, πλὴν ἐκείνου ὁ ὀρίζοντας ἀπείρως εὐρύτερος: συγκέντρωνε ὅ λ ω ν τῶν ἱστορικῶν ὅ λ α τ' ἀποσπάσματα. Κι ὅταν στὸν δεῦτερο τόμο του ἐνέταξε τοὺς «ἱστορικοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου», ἐράνισε καὶ πάλι ὅ λ α τοὺς τὰ σωζόμενα. Ἀπαιτοῦνταν ἐπομένως προσεκτικὸ ξεκαθάρισμα! Πολλὲς φορὲς ἀμφιταλαντευτήκαμε, ἀλλὰ προτιμήσαμε νὰ μὴ γεμίζουν οἱ σελίδες κείμενα ἀσύμβατα πρὸς τὸ κύριο ἀντικείμενο.

Ἐστιάσαμε ἀκόμη στὴν κ α θ α ρ ἄ ι σ τ ο ρ ι κ ῇ παραγωγὴ πάνω στὸ Μεγαλέξανδρο. Ἀπέξω μεῖναν κατ' ἀνάγκην δημιουργίες ἄλλων τομέων τῆς γραμματείας, ὅπως ἡ ρητορικὴ, ἡ δοκιμιογραφία,

10. Βλ. ὁ.432.

11. Κάμποσα λ.χ. τοῦ Καλλισθένη, γεωγραφικοῦ περιεχομένου ἢ μυθολογικοῦ, εἴτε γιὰ τὴ Μακεδονία, ἢ καὶ γι' ἀπροσδιόριστες περιοχὲς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, μεῖναν ἀπέξω, καθὼς δὲν ἦταν βέβαιο ἂν ἀναφέρονταν στὸν Ἀλεξάνδρο εἰδικῶς ἀντίστοιχα τοῦ Ἡγησία διάφορα, τοῦ Νύμφιδος τὸ μοναδικό (ποὺ ἀφοροῦσε ὅμως τὴν ἐποχὴ τῶν Ἐπιγόνων), τοῦ Ἀριστοῦ ἕνα, τοῦ Ἀντιγένη δύο, ἐνῶ κι ἀπ' τοῦ Ἀναξιμένη τὰ τόσα, τέσσερα μόνο μπῆκαν.

ή ἐπιστολογραφία κ' ἡ ποίηση.¹² Δὲν περιλαμβάνονται ἐπίσης ἀποσπάσματα περὶ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ γενικώτερα ἱστορικὰ ἔργα (λ.χ. περὶ Μακεδονίας, Ἀσίας ἢ Αἰγύπτου).¹³ Ἀλλιῶς, ὁ τόμος θὰ μετατρέπονταν σὲ συλλογὴ μαρτυριῶν - ἀπειράριθμων, δίχως ἄλλο!

Προστέθηκαν δυό, Ἀρχίας κι Ὁρθαγόρας, ποὺ δὲν γράψαν μὲν ἄμεσα γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο, τὰ συγγράμματά τους ἐντούτοις, ἐξερευνητικοῦ περιεχομένου, ἀπηχοῦν ὅπως τῶν βηματιστῶν κι ἄλλα συναφῆ, τὴν ἐπιστημονικὴ διάσταση τῆς ἐκστρατείας.

Πρῶτος σκοπὸς ἐδῶ: νὰ δοθῇ ἓνας πλήρης καὶ ἀκριβὴς κατάλογος ὅσων ἀσχοληθῆκαν μὲ τὸ μέγα θέμα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς κατὰκτησής του, ποὺ ἀλλάξε κυριολεκτικὰ τὸ πρόσωπο τοῦ κόσμου, καὶ νὰ δοθῇ παράλληλα μιὰ ιδέα γιὰ τὸ «μεγάλο ναυάγιο» τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας, ἔστω καὶ μέσα ἀπὸναν συγκεκριμένο τομέα της - τί μὴτε παγόβουνου κολοσσιαίας πνευματικῆς παραγωγῆς, ποὺ φώτισε κάθε πτυχὴ τοῦ νεότευκτου ἐλληνιστικοῦ κόσμου, συνιστοῦν τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ κατάλοιπα...

Περαιτέρω, μέσῳ τῶν κειμένων καὶ τῶν ἔγκυρων ἐρμηνειῶν τους, μυεῖται ὁ ἀναγνώστης στὴ μελέτη ἑνὸς θεμελιακοῦ κι αὐτόνομου κεφαλαίου τῆς ἀρχαιοελληνικῆς Ἱστορίας ἀπ' τις πηγές! Ἐμβάθυνει στὴν

12. Παραλείπονται συνεπῶς οἱ μυεῖς τοῦ διάσημου ποιήματος εἰς τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρον τοῦ σκεπτικοῦ Πύρρωνα, καὶ τοῦ ἀντίστοιχου πονήματος τοῦ Ἀναξιμένη (ὕ.Β 51), ἢ τοῦ Χοιρίλου, καθὼς κ' οἱ διάφορες Ἀλεξανδριάδες τῶν ἐποποιῶν Νέστορα κι Ἀρριανοῦ, ὁ Πύθων ἢ Ἀλεξανδριακὸς τοῦ ἄλλου ἐποποιοῦ, τοῦ Σωτήριχου τοῦ Ὀασίτη, μὰ καὶ τοῦ Θεόπομπου τὸ Ἐγκώμιον κι ὁ Ψόγος Ἀλεξάνδρου, τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου τὸ Περὶ τῶν Ἀλεξάνδρου ἀρετῶν Α'-Η', τὰ πενιχρὰ ἔχνη τῶν ἀριστοτελικῶν πονημάτων Ἀλέξανδρος ἢ ὑπὲρ ἀποίκων καὶ Περὶ βασιλείας (V. Rose, *Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta*, Lipsiae [Teubner], 1886, ἀποσπ. 646-8), οἱ σχετικὲς ἐπιστολές του (ὕ.π., ἀποσπ. 656-62), ἡ μυεῖα ἑνὸς ἀγνώστου περιεχομένου —καὶ νόθου μᾶλλον— συγγράμματός του, σὲ ὀκτὼ κιόλας βιβλία, Περὶ Ἀλεξάνδρου (Πίνακας Ἡσυχίου, Rose, ὕ.π., 17,176), παπυρικὰ σπαράγματα γυμνασμάτων, λογοτεχνικῶν διαλόγων κ.λ., ὅπως τὰ καταχωρισμένα στὸν Jacoby, *FGrH*, 153. Ἀντιθέτως, τοῦ Ποτάμωνος συμπεριλήφθηκε μόνον καὶ μόνον γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νάναί σίγουρος κανεὶς ὅτι προερχόταν ἀπὸ ρητορικὸ πόνημα (ὕ.Β 230). Τέλος, δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ ὑποτιθέμενες ἐπιστολές τοῦ ἴδιου τοῦ Μεγαλέξανδρου, ποὺ θ' ἄξιζαν ἰδιαίτερης ἀντιμετώπισης.

13. Τοῦ Ἀπίωνα, λ.χ., τὸ ἀπόσπασμα, ἂν ἦταν βέβαιη ἡ προέλευσή του ἀπ' τὰ Αἰγυπτιακά του (ὕ.Β 236), δὲν θάμπαινε.

οὐσία καὶ τὴν ἀξία κάθε ἔργου, εἰδοποιεῖται γιὰ τὴν ὀπτική καὶ τὶς πνευματικὲς καταβολὰς τοῦ συντάκτη, τὶς σκοπιμότητες ποὺ τυχὸν ὑπηρετοῦσε καὶ τὸ κοινὸ ὅπου ἀπευθύνονταν - κι ὅλα τοῦτα προκύπτουν ἀπὸ ἐπίμονη συγκριτικὴ μελέτη καὶ συνεκτίμηση τῶν διάσπαρτων σχετικῶν βιογραφικῶν καὶ γραμματολογικῶν πληροφοριῶν. Φυσικὰ καὶ πάλι ἀξετίμητη ἡ εἰσφορά τοῦ Jacoby μὲ τὰ Testimonia ποὺ ἔχει θησαυρισμένα, τὰ σημειώματα καὶ τὰ καιριώτατα σχόλιά του, μὰ καὶ πολλὰ ἔχουν ἔκτοτε προσθέσει, ἀντιτείνει κ' ἐπαναθεωρήσει, ὥστε ἡ ἐργασία μας ἀποτυπώνει καὶ σταθμίζει ἐκ νέου ἀπροκατάληπτα ὅ,τι συγκόμισε ἡ παγκόσμια Ἑρευνα μέχρι τοῦδε. Κ' ἐπιμένουμε στὸ «ἀπροκατάληπτα», διότι στὴ γιγάντια προσπάθεια κατανόησης, κατάρταξης κι ἀποτίμησης τῶν ἱστορικῶν —κι ἄρα κατὰ βάσιν τῆς ἀξιολογίας τους— ἡ Κριτικὴ τῶν πηγῶν (Quellenforschung κατὰ τὴν κρατοῦσα ὀρολογία), στηρίχθηκε οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διαμόρφωσε δόγματα ποὺ δύσκολα κλονίζονται καὶ προκαθορίζουν ἐν πολλοῖς τὶς κρίσεις τῶν ἐπιγενεστέρων. Δόγματα συγκριτικῆς χρονολόγησης —μὲ ἀντίστοιχη συναγωγὴ συμπερασμάτων γιὰ τὴν πρωτοτυπία ἢ τὴν ἐξάρτηση τυχὸν ἀπὸ τρίτους—, δόγματα ὅσον ἀφορᾷ στὶς προθέσεις, τὶς ἱκανότητες, τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴν ἀξία τῆς πέννας καθενός. Ἀποδοχὴ τους, ὁδηγεῖ σὲ ἀβασάνιστο μηρυκασμὸ ξένων ἀπόψεων ἀπόρριψή τους —ἔστω καὶ τράβηγμα μιᾶς κλωστῆς τοῦ ὑφάσματος— συνεπάγεται πλήρη διασάλευση τῆς γενικώτερης εἰκόνας κ' ἐξώθηση τοῦ ἐρευνητῆ στ' ἀγριεμένο καὶ κατασκότεινο πέλαγος τῆς ἀβεβαιότητας - ὅχι γιὰ ἓναν, μὰ γιὰ πλειάδα ἀλληλεξαρτώμενων συγγραφέων.

Δίχως νὰ ὑποκύψουμε σὲ δελεαστικὲς θεωρίες κ' εὐθραυστες ὑποθέσεις —σωρηδὸν διατυπούμενες κι ἀναιρούμενες πάραυτα στὴν παγκόσμια ἀρθρογραφία τῶν φιλολογικῶν περιοδικῶν—, προτιμήσαμε νὰ διαφυλάξουμε ὅ,τι κατόπιν δοκιμῆς κρίθηκε ἐπαρκῶς τεκμηριωμένο, ἀντικρούοντας τὰ σαθρὰ ἢ ἐπίμαχα. Φυσικά, μὲ παραπομπὲς πάντοτε στὴν κράτιστη βιβλιογραφία, ὥστε νὰ δίδεται ἡ δυνατότητα ἀμεσης ἀναγωγῆς, ἀφοῦ τὸ ἔργο συνιστᾷ παιδευτικὴ Εἰσαγωγὴ στὴ μελέτη τῶν πηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὅσα τῶν ἄλλων ἀξία, βρίσκονται σταχυολογημένα κ' ἐδῶ· ἀλλὰ μαζὶ καὶ τεκμηριωμένες ἀμφιβολίες γιὰ ἓνα σωρὸ κατὰ καιροῦς «βεβαιότητές» τους.

Διάταξη τῶν κειμένων

Ἡ σειρά κατὰ τάξιν τῶν συγγραφέων τοῦ Jacoby —χρονολογική, κατὰ προσέγγιση (τῆς δημοσίευσης τοῦ ἔργου τους)—, διατηρήθηκε χάριν εὐκολίας, μολονότι ποικίλες ἐνστάσεις χωροῦν (βλ. ἐπὶ μέρους στίς *Βιογραφίες-Εργογραφίες*), καὶ δίπλα στὸν καθένα ἀναγράφεται ὁ αὐξων ἀριθμὸς τοῦ στοῦ corpus τοῦ Γερμανοῦ, κατὰ τὰ εἰωθότα τῆς βιβλιογράφησης.

Ἡ διάταξη τῶν ἀποσπασμάτων ὀρίζεται ἀπ' τὴ θέσιν τους στοῦ ἔργο ἀπ' τ' ὁποῖο προέρχονται. Προηγοῦνται ὅσα γνωρίζουμε κίβλας σὲ ποίῳ βιβλίῳ τοῦ τυχὸν ἀνῆκαν κ' ἔπονται τὰ ὑπόλοιπα κατὰ τὴν εἰκαζόμενη σειρά τους μὲς στὴν ἀφήγησιν. Ἡ συγκεκριμένη μέθοδος ἀφήνει ἀσφαλῶς κάποια κενά (λ.χ. γιὰ μέρη ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος πέ-
ρασε πάνω ἀπὸ μιὰ φορά), διὸ καὶ ὁ ὑπομνηματισμὸς μεριμνᾷ νὰ πα-
ρέχῃ διαρκῶς τοὺς τόπους καὶ τίς σχετικὲς χρονολογίες τῶν ἐξιστο-
ρούμενων γεγονότων.

Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς (μὲ μαῦρα στοιχεῖα) μπρὸς ἀπὸ κάθε ἀπόσπασμα εἶναι τῆς δικῆς μας ἐκδόσεως καὶ βάσει αὐτοῦ γίνονται ὅλες οἱ ἀνα-
πομπὲς μὲς στὸν τόμο· ὁ δεύτερος (ἐντὸς παρενθέσεως): τοῦ Jacoby.

Σὲ εἰδικὰ παραρτήματα ἀνὰ συγγραφέα καταχωρίζονται ὅσα δὲν παραδίδονται ρητὰ ὡς δικὰ του, συνάγεται ὅμως ἔμμεσα ἀπ' τὸ πε-
ριεχόμενο ἢ βάσει ἐννοιολογικῶν κ' ὑφολογικῶν ὁμοιοτήτων ἢ πατρό-
τητά τους. Τὰ θεωρούμενα ὡς ἀμφίβολα ἢ καὶ ὅπως ἀπορριπτέα μπαί-
νουν ξέχωρα, κ' οἱ λόγοι ποὺ προσδιώρισαν τὴν κρίσιν μας ἐκτίθενται
στὰ σχόλια.

Μετάφραση καὶ σχολιασμός

Πρώτιστο μέλημα κατὰ τὴν ἐκπόνησιν τῶν μετα-
φράσεων: ἡ ἀπόδοση τοῦ νοήματος καὶ ὄχι ἀπλῶς ἡ
μεταγλώττιση ἀπ' τ' Ἀρχαῖα. Διαφορώτατα κείμε-
να ἀπαιτοῦσαν προσαρμογὴν στοῦ ὕφους τοῦ ἐκάστοτε πρωτοτύπου, πολ-
λὲς φορὲς ξηροῦ καὶ ἄχαρου (ὅπως ὠρισμένες σελίδες τοῦ Νεάρχου), καὶ
ἄλλοτε ζωηρότατα λογοτεχνικοῦ (ὅπως ἄλλες τοῦ σελίδες!), ἢ σχολα-
στικοῦ (ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ ἐπιστημονικὸν λόγον), ἢ μὲ μιὰν ἐπίπλα-
στη ἀφέλεια, ὅποτε ἐκτρέπονταν σὲ παραδοξολογίες καὶ μυθεύματα.

Ἡ παρατηρούμενη ἐνίοτε πολυτυπία στὴν ὀρθογράφηση καὶ τὸν
τονισμὸν ὀνομάτων ἀνὰ συγγραφέα, ἀναπόφευκτη· ἄλλοι: *Γράνικος*
καὶ ἄλλοι: *Γρανικός*· ἄλλοι: *Κράτερος* καὶ ἄλλοι: *Κρατερός*· ἄλλοι: *Πα-*
ροπαμισάδαι καὶ ἄλλοι: *Παραπαμισάδαι*, Ὡξος (στοῦ Στράβωνα) καὶ

Ὁξος (στὸν Ἀρριανὸ τῶν Sisti - Zambrini), ἐνῶ μὲς στὸν ἴδιον τὸ Στράβωνα, ἄλλοι: Πλειάδες καὶ ἄλλοι: Πληιάδες κ.ἄ.π. Στὶς μεταφράσεις ἐνιασιοποιήθηκαν μὲ τὴν ἐπικρατέστερη μορφή τους, ποὺ υἱοθετήθηκε καὶ στὴν Ἱστορία τοῦ Droysen, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεων. Ὄνόματα ἡ τοπωνύμια τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου (ἀπ' τὴν Ἰνδικὴ τοῦ Νεάρχου) μεταφέρονται κατὰ κανόνα στὴν ἀττικὴ (Μέτρων, ὁ Μήτρων· Νικοκλῆς, ὁ Νικοκλέης κ.λ.), καὶ ὅπωςδὴποτε βοθητικὸ ἐν προκειμένῳ γιὰ τὴ λύση ποὺ ἐκάστοτε προκρίθηκε, τὸ *Εὐρετήριο ὀνομάτων*.

Λεπτομερέστερος ὁ σχολιασμὸς ὡς πρὸς τὰ χρονολογικὰ καὶ τὰ τοπογραφικὰ-γεωγραφικὰ, σὰ πραγματολογικὰ εἶναι συντομώτερος, μιὰς καὶ γιὰ τέτοια κείμενα, ὅχι 850 ὑποσημειώσεις, ἀλλ' οὐτ' οἱ τριπλάσιες δὲ θ' ἀρκοῦσαν, ἂν τὸν θέλαμε ἐξαντλητικόν, καὶ τὸ ὑπόμνημα θὰ καταντοῦσε ἀφόρητος *τιπούκειτος*. Ἐπιμέρους κριτικὲς παρατηρήσεις καὶ διαφορετικὲς σημειούμενες γραφὲς φανερώνουν τὶς παρεκκλίσεις ἀπ' τὴν ἔκδοση πούχει κατὰ βάσιν ἐπιλεγῇ ἢ τὶς ἀμβιβολίες μας γιὰ τὴν ὀρθότητα τοῦ παραδιδόμενου κειμένου. Ἰδιαιτέρο βάρος δόθηκε στὶς συναρτήσεις μεταξὺ τῶν ἀποσπασμάτων (ὥστε νὰ φωτιστοῦν βέβαιες ἢ πιθανὲς ἀλληλεξαρτήσεις), μὰ καὶ πρὸς ἄλλα κείμενα (γιὰ νὰ καταδειχτῇ ἡ ἐπίδραση τῶν πηγῶν αὐτῶν στὴν κατοπινὴ ιστοριογραφία). Ἀναπόφευκτα, πλεῖστα θέματα Ζωολογίας, Φυτολογίας, Μετεωρολογίας, Ἀστρονομίας ἢ Ἐθνολογίας ξεπερνᾶνε τὰ ὅρια τῆς παιδείας καὶ τῆς βιβλιογραφικῆς μας ἐπάρκειας, καὶ ὁ συνδυασμὸς τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν μὲ τὴ Φιλολογία εἶναι στὸν Τόπο μας πρὸς τὸ παρὸν ἀνέφικτος. Παλέψαμε γιὰ τὸ καλύτερον μέσῳ ἐγκυριῶν ξένων βοηθημάτων.

Βιογραφίες, σχέδια, χάρτες, πίνακες

Τὰ οὐσιωδέστερα γιὰ κάθε συγγραφέα συνοψίζονται στὶς προτεταγμένες *Βιογραφίες-Εργογραφίες*, μὲ τὶς ἀπαραίτητες βιβλιογραφικὲς παραπομπές, κ' ἐνδείκνυται νὰ διαβαστοῦν προτοῦ κανεὶς ἐντροφῇ στ' ἀποσπάσματα τῶν ιστορικῶν, γιὰ νὰ τοὺς ἔχη σωστὰ ἀξιολογημένους μέσα του.

Τὸ ἔργο ἐφωδιάστηκε μὲ δύο σχέδια τῆς *Οἰκουμένης*, γιὰ νὰ καταστῇ σαφὲς ἡ ἀποψη ποὺ πιθανώτατα σχημάτισε βάσει τῶν γεωγραφικῶν ἀντιλήψεων τοῦ καιροῦ του σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς προσωπικὲς του παρατηρήσεις ὁ Ἀλέξανδρος (Σχέδιο Α'), μὰ κ' ἡ εἰκόνα τοῦ

Κόσμου, όπως τελικά παγιώθηκε με την ολοκλήρωση της ἐκστρατείας και την πλήρη κάρπωση τῶν ἀποκομισμένων ἐπιστημονικῶν πληροφοριῶν (Σχέδιο Β'). Ὁ ἐγχρωμος ἀναλυτικὸς χάρτης τῆς ἀσιατικῆς ἐκστρατείας μ' ὅλα τὰ τοπωνύμια, τὶς πορεῖες καὶ τὶς χρονολογίες ὅπου πέρασε ἀπὸ κάθε μέρος ὁ Μακεδὼνας, προσαρτήθηκε ὡς βοήθημα στὴν ἀνάγνωση κειμένων καὶ σχολίων.¹⁴

Τὸ *Εὐρετήριο ὀνομάτων* ἀναφέρεται στὶς μεταφράσεις. Ἐξαίρουνται τὰ ὀνόματα: Ἀλέξανδρος, Μακεδονία/Μακεδόνες, Ἑλλάδα/Ἑλληνες, ὅσα βρίσκονται ἐντὸς τῶν ἐπεξηγηματικῶν παρενθέσεων, καθὼς κ' οἱ ἀναφορὲς τοῦ ὀνόματος κάθε συγγραφέα μὲς στὰ δικά του ἀποσπάσματα. Ὅταν ἓνα ἀπόσπασμα εἶναι κοινὸ μὲ κάποιου ἄλλου συγγραφέα (λ.χ. τὸ 28 τοῦ Ὀνησίκριτου πούναι καὶ τοῦ Νεάρχου, ἢ τὸ 8 τοῦ Πολυκλείτου πούναι καὶ τοῦ Κλείταρχου καὶ τοῦ Ὀνησίκριτου καὶ τοῦ Ἀντιγένη κ.ἄ.), οἱ παραπομπὲς γίνονται μόνο στὸ πρῶτο ἐμφανιζόμενο, ἀπ' ὅπου ὁ μελετητῆς ὁδηγεῖται στὰ ὑπόλοιπα μὲσω ἀναπομπῶν.

Στὸν Χρονολογικό-θεματικὸ πίνακα καταχωρίζονται ὅλα τ' ἀποσπάσματα μὲ βάση τὴ σειρά τους στὴν κατακτητικὴ πορεία τοῦ Μεγαλέξανδρου, ἐνῶ παράλληλα κατατάσσονται εἰδολογικὰ σέ: ἱστορικά, γεωγραφικά, φυσιολογικά, ἐθνολογικά, μυθολογικά κ.λ., ὥστε νὰ ναι δυνατὸς ὁ ἄμεσος ἐντοπισμὸς κάθε γεγονότος, ποιοὶ γράψαν σχετικὰ καὶ πῶς τὸ ἀντιμετώπισαν. Συγκροτεῖται ἔτσι ἓνας γενικὸς ἔλεγχος τῆς περὶ Ἀλεξάνδρου ἱστοριογραφίας καὶ ἀποκαλύπτονται χρησιμώτατα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐστίαση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν συγγραφέων ἀνὰ θέμα, καθὼς καὶ γιὰ τρανταχτὲς τους παραλείψεις. Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ χρησιμεύσῃ καὶ γιὰ μιὰν ἀπόπειρα νέας πραγμάτευσης τῆς τιτάνιας μορφῆς, ἀμιγῶς ἀπ' τὶς πρῶτες πηγές, μ' ἐπικουρικὴ μονάχα χρῆση τῶν δευτερογενῶν —καὶ τόσο ἀπομακρυσμένων ἄλλωστε χρονικὰ— ἱστορικῶν: τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ Πλούταρχου, τοῦ Διόδωρου ἢ τοῦ Κούρτιου Ρούφου.

14. Προέρχεται ἀπ' τὴν ἐκδ. DrAA.³

ΟΙ ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΝ

τις Βιβλιοθήκες τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καθὼς καὶ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ὅπου συχνὰ προστρέξαμε

τῇ Βασιλικῇ Λίγκου, γιὰ τὴ βοήθειά της στὶς παραβολὲς ἀρχαίων κειμένων

τὸν Κώστα Δαρδανό, ποὺ ἀναδέχτηκε τὴν ἐκδοτικὴ ιδέα μὲ νεανικὸ ἐνθουσιασμό, τὴν πίστεψε, τὴ στήριξε, τὴν περίμενε, καὶ μερίμνησε παντὶ τρόπῳ γιὰ τὴν πραγμάτωσή της

καὶ τὸ Γιάννη Μαμάη, γιὰ τὸ μεράκι του στὴν ἄρτια παρουσίαση τοῦ τόμου, κατὰ τὰ παλιά —ξεχασμένα ὅσο κι ἀξεπέραστα— τυποεκδοτικὰ πρότυπα.

15-8-2014